

УДК 378.02

СУТНІСТЬ ПОНЯТТЯ «ГОТОВНІСТЬ СТУДЕНТІВ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ»

ПОТАПЧУК Т.В., доктор пед. наук, професор кафедри теорії
та методики дошкільної і спеціальної освіти

*ДВНЗ «Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника»*

E-mail: tatvolod@ukr.net

Анотація. У статті подано, що сучасний світ інтенсивно видозмінюється під впливом масового розширення технічної та інформаційної сфер, які в свою чергу позначаються на свідомості особистості. Через те, що різного роду інформація рухається нестримними потоками людина, повинна мати чіткий орієнтир того, чого вона потребує в житті та усвідомлювати своє призначення у світі. Саме тому, завданням сучасної виховної системи є ідентифікувати усі задатки та обдарування особистості та допомогти реалізуватись як успішній людині, яка живе в гармонії зі світом.

Ключові слова: готовність, культурний та моральний розвиток, самореалізація.

Актуальність. Закон України „Про освіту”, визначає основні завдання вищої школи у виховному процесі: задоволення потреб особистості в інтелектуальному, культурному й моральному розвитку за допомогою отримання вищої освіти; формування в студентів громадянської позиції, здатності до праці й життя в умовах сучасної цивілізації й демократії; збереження й збільшення моральних, культурних і наукових цінностей [8]. У цих умовах особливе місце займають нестандартні життєві ситуації, які потребують підвищеної готовності людини, її вміння виявляти свої здібності, діяти впевнено відштовхуючись від закладених норм, які, незалежно від обставин, допомагають гуманістичному вирішенню персональних життєвих проблем. Таким чином, у процесі життєдіяльності особистості, готовність виступає визначальним фактором успішної самореалізації особи, що, в свою чергу, посилює її прагнення до саморозвитку та самовдосконалення.

Така особистість повинна володіти стійкою системою моральних

норм та гуманістичних цінностей, для того щоб будувати гармонійне життя. Такі взаємовідносини передбачають вияв любові, добра та усіх тих позитивних якостей, які допомагають людині ефективно взаємодіяти з оточуючими на усіх рівнях та проявах.

Аналіз останніх джерел та публікацій. Як свідчать джерела з наукової літератури даної проблематики, феномен готовності досліджували в різних сферах діяльності: О.Ф. Бондаренко, Л.В. Долинська, Л.М. Карамушка, П.П. Горностай; Т.В. Іванова, О.В. Скрипченко; В.А. Сластьонін, С.М. Ніколаєнко.

В історіографічному контексті дослідження поняття «готовність» можна умовно поділити на три етапи. На першому етапі готовність (середина XIX ст.) досліджувалась у психологічному аспекті і висвітлювалась як установка (К. Марбе, О. Кюльпе, Д. Узнадзе). На другому (поч. XX ст.) як аспект нейрофізіологічних процесів людини і означала стійкість індивіда до внутрішніх і зовнішніх впливів. На цьому етапі великий внесок у розробку даної про-

блематики зробили вчені США (У. Томас та Ф.Знанецькі, Г. Оллпорт, Д. Кац, М.Сміт та ін.), які досліджували готовність як соціальну установку, її структуру, основні ознаки та способи технічного вимірювання. На третьому (XX ст.) готовність виокремлюється як частина емоційно-вольової та інтелект-туальної сфер, що торкаються певного виду діяльності людини (А.Д. Ганюшкін, М. Л. Дьяченко і Л.О. Кандилович, М.Д. Левітов та ін.). У роботах названих дослідників розглядаються різні тлумачення поняття готовності, його структура і специфіка. Багаточисленні дослідження з даного напрямку виявили різносторонні думки та погляди на розуміння поняття готовність, яке і сьогодні потребує свого детального аналізу та узагальнення.

Мета. Розкрити поняття готовності студентів у психолого-педагогічних дослідженнях.

Методи. Теоретичні (аналіз психологічної та педагогічної літератури).

Результати. У психологічній літературі готовність характеризується як якісний показник різних процесів саморегуляції (фізіологічних, психічних, соціальних), за допомогою яких визначається поведінка людини [10]. Дослідники С.Г. Козлов та В.М. Мельников визначають готовність як цілісний прояв особистості і, таким чином вказують на недопустимість її поділу. Вони стверджують, що дана, якість складається з компонентів спрямованих на результат. Ними є психічна спрямованість та емоційна стабільність. З точки зору З. Н. Курлянд готовність виникає на основі досвіду людини, який ґрунтується на формуванні позитивного ставлення до діяльності, усвідомлення її мотивів і потреб, а також об'єктивації речей і способів взаємодії з ним. Емоційні, вольові та інтелектуальні хара-

ктеристики поведінки особистості при цьому є конкретним вираженням готовності на рівні явища [12]. В.А. Моляко стверджує, що структурними показниками готовності є психологічні, моральні і професійні (практичні) якості людини, а основою формування готовності до діяльності служать психофізичні якості особистості. Вона готовність розглядає у двох аспектах, як якість особистості, компонентами якої є знання вміння й навички та мотиви, які стимулюють особистість до діяльності (виконавчу або творчу) [11].

Отже, готовність розглядають у двох аспектах, як якість особистості, компонентами якої, на думку В.А.Моляко, є знання, вміння, навички і мотиви діяльності, та як психологічний стан, який посідає центральне місце у всіх різновидах готовності [11]. Психологічну готовність дослідники розглядають як інтегративну якість адаптації суб'єкта, до якої відносить індивідуальні характеристики та принципи побудови особистісних шляхів адаптації [1]. Сьогодні психологи акцентують увагу на дослідженні взаємозв'язків між готовністю людини до діяльності та самою діяльністю.

Починаючи із 70-х рр. XX ст. готовність вивчається у контексті педагогічної діяльності. (К.М. Дурай-Новакова, Л.В. Кондрашова, В.О. Моляко, О.Г. Мороз, В.О. Слатьонін та ін.). У науковій літературі натеper існує два підходи до визначення поняття «готовність до діяльності»: функціональний - перебачає формування психічних функцій особистості, що є необхідною умовою підготовки до професійної діяльності. Даний підхід є перехідним етапом між психічним станом та якістьми особистості, виражаючи таким чином цілісність усіх систем особистості (Е.С. Кузьмін, Н.Д. Левітов, В.Н. Мясичев, Л.С. Несисян,

В.Н. Пушкин, Д.Н. Узнадзе, В.А. Ядов) та особистісний – який передбачає розуміння під станом готовності стійкі характеристики особистості, котрі є передумовою успішної діяльності людини. Готовність, таким чином передбачає синтез якостей особистості: позитивне ставлення до діяльності, індивідуальний досвід, знання, уміння, навички, організація власної діяльності, а також розуміння дальших шляхів саморозвитку (М. И. Дьяченко, Л. А. Кандыбович, В.А. Сластенин).

Н.В. Сизикова стверджує, що готовність слід визначати як набір психологічних характеристик (мотивація, воля, знання, переконання), які відіграють вирішальну роль в конкретній діяльності, а також враховувати мотиваційну готовність, оскільки без мотивації неможлива будь-яка дія індивіда. А.Ц. Пуні стверджує, що домінуючий компонент у структурі готовності може бути різним і цілком залежить від виду діяльності [14]. Н.Д. Левітов досліджуючи готовність до діяльності, акцентує увагу на психологічній готовності, яка включає психічні стани і якості особистості [9]. У роботах М.І. Дьяченка та Л.А. Кандыбовича готовність розглядається як передбачувана активність особистості в процесі підготовки до певного виду діяльності, котра реалізується у вчинках, передумовою яких є постановка мети та засоби її досягнення [4]. Вчинкова діяльність забезпечується такими компонентами: „мотиваційний (позитивне ставлення до професії, інтерес до неї й інші досить стійкі професійні мотиви); орієнтовний (знання й уявлення про особливості й умови професійної діяльності, її вимоги до особистості); операційний (володіння способами і прийомами професійної діяльності, необхідними знаннями, навичками, уміннями, процесами аналізу, синтезу, порів-

няння, узагальнення тощо); вольовий (самоконтроль, уміння керувати діями, з яких складається виконання трудових обов'язків); оціночний (самооцінка своєї професійної підготовленості)”.

Суттєве розширення поняття готовності пропонують Е. Саф'янц та Л. Чернікова, де вказують на: „мотивацію – сукупність мотивів, адекватних стосовно цілей та завдань педагогічної діяльності; пізнання – пов'язану з осмисленням ситуації або предмету діяльності; персоналізацію - наявність особистісних якостей, необхідних для виконання професійної діяльності”. С. Гриншпун, в свою чергу, визначає три складові готовності: моральну, психологічну та професійну, а Р. Лучечко підкреслює мотиваційний, психологічний та професійний компоненти. Л. Сохань, І. Єрмакова, Г. Несен також акцентують увагу на мотиваційному (відповідальність за виконання завдань, почуття обов'язку), орієнтаційному (знання й уявлення про особливості та умови діяльності, її вимоги до особистості), операційному (володіння способами та прийомами діяльності, необхідними ключовими компетентностями), вольовому (самоконтроль, самооблізація, вміння управляти діями), оцінному (самооцінка своєї підготовленості і відповідність процесу розв'язання завдань оптимальним зразкам) [6].

Таким чином, усвідомлення поставленої мети, вибір конкретних засобів її досягнення та безпосередня реалізація, а також корегування ситуації відповідно до поставлених завдань, говорить про рівень готовності особистості у структурі діяльності.

Різні науковці мають різносторонні погляди на виокремлення основного компонента. Так, Р.Д. Санжева таким вважає мотиваційну готовність, оскільки без моти-

вації неможлива будь-яка дія індивіда, Н.В. Сизикова - усвідомлення певного виду діяльності, що визначається сформованістю мети і є основною умовою досягнення успіху у даній діяльності, а А.Ц. Пуні стверджує, що домінуючий компонент у структурі готовності залежить від виду діяльності [13].

На основі психологічної структури готовності до діяльності можна визначити рівень готовності певних її складників, таких як усвідомлення поставленої мети, вибір конкретних засобів її досягнення та їх безпосередня реалізація, корегування ситуації відповідно до поставлених завдань, проведення паралелей між поставленою метою та результатами діяльності, підведення підсумків.

З вищенаведеного можна зробити висновок, що усвідомленість суб'єктом певного виду діяльності є одним із основних компонентів при формуванні готовності. Водночас у педагогічній літературі орієнтири сформовані на виявлення умов виховання та методів управління процесом формування готовності до різних видів діяльності.

З погляду Р.Д. Санжевої готовність до діяльності - це систему поглядів, переконань, мотивів, вольових та інтелектуальних якостей, знань, умінь, навичок, установок та налаштування на певний тип поведінки [12].

К. Дурай-Новакова вважає, що якість особистості не слід розглядати в єдності із психічним станом, хоча останній у процесі діяльності може переходити в якість. Оскільки короточасна готовність, яка детермінується конкретною ситуацією, є станом особистості, а готовність яка функціонує незалежно від ситуації і проявляється під впливом мотиваційних факторів визначається як якість особистості [3]. М. Левітов наводить такі види короточасної гото-

вності: звичайну, підвищену і понижено. Звичайна характеризує готовність до стандартної (звичної) ситуації, підвищена вимагає творчих зусиль, оскільки їй притаманна деяка новизна, понижена виникає при демотивованості особистості, розсіяності, хибних вчинках, неправильній спрямованості дій [9]. За визначенням О. М. Скоробагатої, структуру довготривалої готовності складають такі якості особистості (досвід, знання, вміння, навички), які є передумовою успішної діяльності і визначають рівень ефективності його здійснення. Вона лежить у прямому зв'язку із короточасною оскільки рівень виконання завдання залежить того стану, в якому перебуває особистість до початку здійснення діяльності (рівень продуктивності знань, навичок, досвіду, мислення та діяльності загалом). Таким чином короточасна готовність актуалізує довготривалу та підвищує її дієвість.

Однак слід зазначити що не слід категорично розмежовувати дані види готовності (короточасну і довготривалу), оскільки як зазначають С.Д. Максименко і О.М. Пелех „Тимчасова і тривала готовність знаходяться в єдності. Перша являє собою щоразу створюване функціональне вістря і цим самим підвищує дієвість другої. Виникнення готовності як стану залежить від її тривалого різновиду, а тимчасовий визначає продуктивність останнього в даних конкретних обставинах і включає в себе актуалізовані компоненти, які при повторному використанні „повертаються” на своє попереднє місце. Так відбувається стосовно конкретних поточних задач діяльності тимчасова трансформація особистісних установок, стійких мотивів, досвіду” [9, с.72] Серед усіх наведених різновидів даного феномену центральне місце займає психологічна готовність, яка і визначає рівень сформо-

ваності та межі реалізації вищенаведених видів. Психологічна готовність характеризується, як складне особистісне новоутворення, що включає взаємодію мотиваційного, емоційно-вольового, орієнтирно-мобілізаційного, пізнавально-оцінювального, операційно-діяльнісного, когнітивного компонентів. Готовність поділяють також в залежності від потреби на елементарну та соціальну. Елементарна виникає під впливом потреб навколишнього середовища і втілюється у стандартних ситуаціях, а соціальну зумовлюють потреби суспільства, що знаходиться в відображенні у вагомих для суспільства об'єктах.

Основою для формування готовності до діяльності служать психо-фізичні якості особистості (динамічні стереотипи, діяльність функціональної системи, виникнення та функціонування установки та ін.) [6]. В свою чергу С.Д. Максименко і О.М. Пелех: „Готовність до того чи іншого виду діяльності – це цілеспрямоване вираження особистості, що включає її переконання, погляди, відношення, мотиви, почуття, вольові та інтелектуальні якості, знання, навички, вміння, установки” [9]. Жукова В.Ф. вважає, що готовність до діяльності складається із психологічної, ідейної, моральної, фізичної та ділової. Вона відзначає, що основу типології діяльності людини становить: праця, навчання, гра та спілкування і виділяє такі рівні сформованої готовності особистості до діяльності: непрофесійний, допрофесійний (передпрофесійний) та професійний який поділяється на звичайний і рівень професійної майстерності [7]. Особистість, яка знаходиться на непрофесійному рівні характеризується неготовністю виконувати функції, які вимагає конкретний вид діяльності, відсутністю практичного досвіду відповідно непідготовлені-

стю до самої діяльності. Передпрофесійний рівень свідчить про незавершеність підготовки до виконання тих функцій, що вимагає діяльність. На звичайному рівні індивід є спроможним виконувати основні завдання, зумовлені діяльністю. Рівень професійної майстерності свідчить про наявність в особистості тих якостей, що дають можливість функціонувати на високому рівні та творчим підходом до їх виконання, оскільки діяльність без творчості не викликає позитивних емоцій і перетворюється в одноманітні дії. Готовність до професійної діяльності визначається такими складовими як сенсорна організація індивіда (біофізіологічні характеристики) показники необхідні для виконання трудової діяльності та психологічні якості, стани і процеси [5, с. 118-119].

Процес становлення професійної готовності передбачає становлення професійних якостей для здійснення різних видів діяльності в рамках обраної професії і як результат готовність до самостійного здійснення професійної діяльності [14, с.12]. На сучасному етапі досліджень існують різні аспекти готовності до професійної діяльності, зокрема особистісний (виявлення індивідуальних якостей особистості, які необхідні для здійснення конкретного виду діяльності), функціональний (активізація психічних процесів та психо-фізіологічних ресурсів безпосередньо перед початком діяльності) та особистісно-діяльнісний (ефективне втілення в діяльність всіх аспектів особистості для досягнення позитивних результатів). Головною ознакою готовності до професійної діяльності є інтеграція професійних складників особистості її внутрішніх структур що втілюється в злагодженості і стабільності їх функціонування, іншими ознаками професійної готовності є психологічна єдність,

цілісність особистості як професіонала, яка реалізується у продуктивну діяльність [2, с. 20].

Висновки. Готовність до певного виду діяльності передбачає прагнення індивіда до саморозвитку та самовдосконалення, що передбачає самостійну діяльність та самоосвіту. Ці види діяльності відіграють суттєву роль при не лише формуванні готовності індивіда до певного виду діяльності а й у становленні стійкого інтересу до її здійснення. Характерними ознаками готовності до самоосвіти М. Н. Снаткін та Б. Ф. Райський вважають комплекс набутих вмінь та внутрішній стан особистості. Останній передбачає наявність мотивів, фундаментальних знань та навиків їх самостійного опанування, а також уміння самоорганізувати пізнавальну діяльність. Готовність до самостійної діяльності за твердженням А. В. Усової, можна визначити виходячи із певного комплексу вмінь для формування яких необхідна мотивація до діяльності, що сприяє набуттю таких навиків які в свою чергу призводять до опанування нових вмінь [7, с.14]. В Свою чергу А. Н. Леонтьєв наводить свій комплекс вмінь таких як спостереження на початковому етапі на наступному оволодіння певними видами діяльності які необхідні для конкретного виду діяльності і як результат - самостійне виконання діяльності [14, с.13].

Спираючись на отримані результати в ході аналізу наукових джерел, вважаємо пріоритетним напрямом подальшої роботи аналіз змісту готовності студентів вищих закладів освіти до професійної діяльності.

Список використаних джерел:

1. Газман О. С. Неклассическое воспитание: от авторской педагогики к педагогике свободы. М. :

Издательский дом «Новый учебник», 2000. 296 с.

2. Даль В. И. Толковый словарь типового великорусского языка. 8-е изд. М.: Русский язык, 1989. Т.3. 699 с.

3. Джемс У. Зависимость веры от воли и другие опыты популярной философии /пер. с англ. С.И. Церетели. Санкт-Петербург : Изд. М. В. Пирожкова, 1904. 375 с.

4. Дмитриева О. Б. Формирование психологической готовности молодых специалистов к профессиональной деятельности: дис. ... кандидата психол. наук: 10.00.13. М., 1999. 188 с.

5. Дробницький О.Г. Понятие морали. М.: Наука, 1997. 388 с.

6. Дурай-Новакова К. М. Формирование профессиональной готовности студентов к педагогической деятельности: дисс. докт.пед.наук. М.: 1988. 356 с.

7. Дьяченко М. И., Кандыбович Л. А. Психологические проблемы готовности к деятельности. Минск: Изд-во БГУ, 1997. 176 с.

8. Зайченко І. В. Педагогіка: навч. посібник. К.: Освіта України, КНТ, 2000. 528 с.

9. Критерії оцінювання навчальних досягнень учнів у системі загальної середньої освіти:12-бальна система. К.-Х.:Фоліо, 2000. 146 с.

10. Лозова В. І. Цілісний підхід до формування пізнавальної активності школярів. Харк. держ. пед. ун-т ім. Г.С. Сковороди. 2-е вид., доп. Харків: «ОВС», 2000. 164с.

11. Марюков А. М. Деятельностный подход к исследованию поступка. Вопросы психологии, 2000. №. 3. С. 6-10.

12. Орлов А. Б. Изучение психологических предпосылок развития склонностей к профессионально-трудовой деятельности: автореф. дис. на соискание уч. степени

канд. псих. наук.: спец. 10.00.07. М., 1997. 17 с.

13. Петрович В. С., Петрович В. В. Гуманізація позаурочної діяльності учнів. Гуманізація та гуманітаризація професійної освіти: наук.-метод. зб. К.: ІСДО. 1999. С. 118-122.

14. Рябченко В. Актуалізація розвитку особистості студента як фактор розвитку вищої школи. Освіта. 2000. № 1. С. 12-18.

References

1. Hazman O. S. (2000) Neklassycheskoe vospytanye: ot avtorskoi pedahohyky k pedahohyke svobody [Non-classical education: from author's pedagogy to the pedagogy of freedom]. M. : Yzdatelskyi dom «Novyi uchebnyk». 296 s.

2. Dal V. Y. (1989) Tolkovyi slovar tipovoho velykorusskoho yazyka [Explanatory dictionary of the typical Great Russian language]. 8-e yzd. M.: Russkyi yazyk. T.3. 699 s.

3. Dzhems U. (1904) Zavysymost very ot voly y druhye opyty populiarnoi fylosofyy [Dependence of faith on the will and other experiments of popular philosophy]. Sankt-Peterburh : Yzd. M. V. Pyrozhkova. 375.

4. Dmytryeva O. B. (1999) For-myrovanye psykholohycheskoi hotovnosti molodykh spetsyalystov k professyonalnoi deiatelnosti [Formation of psychological readiness of young specialists for professional activity]. M. 188.

5. Drobnitskyi O.H. (1997) Poniatye moraly [The concept of morality]. M.: Nauka. 388.

6. Durai-Novakova K. M. (1988) Formyrovanye professyonalnoi hotovnosti studentov k pedahohycheskoi deiatelnosti [Formation of professional readiness of students for pedagogical activity]. M. 356.

7. Diachenko M. Y., Kandybovych L. A. (1997) Psykholohycheskye problemy hotovnosti k deiatelnosti [Psychological problems of readiness for activity]. Mynsk: Yzd-vo BNU, 1997. 176.

8. Zaichenko I.V. (2000) Pedahohika [Pedagogics]. K.: Osvita Ukrainy, KNT. 528.

9. Kryterii otsiniuvannia navchalnykh dosiahnen uchniv u systemi zahalnoi serednoi osvity: 12-balna systema [Criteria for assessing student achievement in the system of general secondary education: 12-point system]. K.-Kh.:Folio. 2000. 146.

10. Lozova V. I. (2000) Tsilisnyi pidkhid do formuvannia piznavalnoi aktyvnosti shkolariv [A holistic approach to the formation of pupils cognitive activity]. Khark. derzh. ped. un-t im. H.S. Skovorody. 2-e vyd., dop. Kharkiv: «OVS». 164.

11. Mariukov A. M. (2000) Deiate-lnostnyi podkhod k yssledovanyiu postupka [An action-oriented approach to the study of the act]. Voprosy psykholohyy. 3. 6-10.

12. Orlov A. B. (1997) Yzuchenye psykholohycheskykh predposylok razvytyia sklonnostei k professyona-lno-trudovoi deiatelnosti [Studying of psychological prerequisites for development of tendencies to professional and labor activity: author's abstract. dis to acquire a student degree]. M. 17.

13. Petrovych V. S., Petrovych V. V. (1999) Humanizatsiia pozaurочноi diialnosti uchniv. Humanizatsiia ta humanitaryzatsiia profesiinoi osvity [Humanization of extra-curricular activity of students. Humanization and humanization of vocational education]. K.: ISDO. 118-122.

14. Riabchenko V. (2000) Aktualiza-tsiia rozvytku osobystosti studenta yak faktor rozvytku vyshchoi

shkoly [Actualization of student development of higher education].
development as a factor in the Osvi-ta. 1. 12-18.

**ESSENCE OF THE NOTION «STUDENTS READINESS FOR
PROFESSIONAL ACTIVITY»**

Potapchuk T.V.

Abstract. *The article states that the modern world is intensively modified under the influence of the mass expansion of the technical and informational spheres, which in turn affect the consciousness of the individual. Due to the fact that various kinds of information are driven by unbridled flows, people must have a clear benchmark for what it needs in life and realize its purpose in the world. That is why the task of the modern educational system is to identify all the goals and talents of the individual and help to be realized as a successful person who lives in harmony with the world.*

Key words: *readiness, cultural and moral development, self-realization.*